

Жантаев А. С., Аскар уулу Т.

Жантаев Адилбек Сүйүндүкович – ф.и.д., С. Нааматов атындағы

Нарын мамлекеттик университети

Аскар уулу Таалайбек – окутуучу, С. Нааматов атындағы

Нарын мамлекеттик университети

ХХ КЫЛЫМДЫН 30-ЖЫЛДАРЫНДАГЫ КЫРГЫЗ ПОЭЗИЯСЫНДАГЫ КӨРКӨМ ДӨӨЛӨТТӨР ЖӨНҮНДӨ

О ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЯХ В КЫРГЫЗСКОЙ ПОЭЗИИ 30-Х ГОДОВ ХХ ВЕКА

ABOUT ARTISTIC VALUES IN THE KYRGYZ POETRY OF THE 30S OF THE XX CENTURY

Аннотация. Макалада XX кылымдын 30-жылдарындағы кыргыз поэзиясындағы көркөм дөөлөттөр тууралуу сөз жүрөт. Кыргыз профессионал поэзиясынын өнүгүү жолуна түшүүсү, андагы маанилүү авторлор менен чыгармалар жөнүндө баяндалат.

Аннотация. В статье идет речь о художественных ценностях в кыргызской поэзии 30-х годов XX века. Повествуется о вступлении на путь развития кыргызской поэзии, о значимых авторах и произведениях в поэзии того времени.

Abstract. The article deals with artistic values in Kyrgyz poetry of the 30s of the twentieth century. The story is about entering the path of development of Kyrgyz poetry, about significant authors and works in poetry of that time.

Түйүндүү сөздөр: кыргыз поэзиясы, көркөм дөөлөттөр, чеберчиликтін өсүүсү.

Ключевые слова: кыргызская поэзия, художественные ценности, рост мастерства.
Key words: Kyrgyz poetry, artistic values, mastery growth.

Кийинки он жылдыкта, 30-жылдарда, кыргыз акындарынын катары калынчады, ошого жараша поэтикалык төл да арбып отурду. Аталган он жылдыкта бардыгы болуп жетимиш наамдагы поэзиялык жыйнак басып чыгарылган [2; 3]. Бул учурдагы акындарыбыз ар тарааптуу таалим-таасир алуу менен чыгармачылык чеберчиликтерин да өркүндөтүштү. Бул мезгилде кыргыз поэзиясынын мыкты өкүлү катары Аалы Токомбаев алдыга озуп чыга келди. Залкар акындын ушул мезгил үзүмүндөгү поэтикалык туундуларынын ичинде көркөм дөөлөттүк касиет-сапаттарга ээ лирикалар чынында да арбын. Мисал катары анын «Сүйгөнүмө», «Өмүргө», «Эсимде», «Эскерем», «Сизге», «Элестетем», «Эгер болсом», «Кечирип кой», «Тил алса», «Үч чындык» аттуу ырларын келтирүүгө болот. Буларда акын тутунган адеп-ахлактык, турмуштук баалуулуктар ачык-айкын чагылган. Анын бул кездеги ырлары жаңы жаза баштагандарга күчтүү таасир калтырган. Муну төмөнкү салыштыруулар айдан ачык тастыктайт.

Сүйөмүн мен, өлсөм дагы танбаймын,
Сүйгөнүмө өлгөнүмчө канбаймын.
Жашчылыктын так кырдаалы турганда,
Элим үчүн өмүрүмдү арнаймын! [6, 198-б.]
(А. Токомбаев «Сүйгөнүмө», 1930)
Сүйөм сени, сүйгөндүгүм сүттөн ак,
Сени сүйгөн тагдырыма ырахмат.
Өлгөндө да сенин жыпар жытынды,
Жаткым келет көкүрөккө кучактап. [5, 28-б.]
(А. Осмонов, «Ата Журтум», 1946).
Ырас, өмүр аткан октой өтөбү?
Ырас, жаштык суу сепкендей өчөбү?
Ыйламсырай туткун болуп толкунга
Ыраа көрбөс башка доорго көчөбү?.. [6, 128-б.]
(А. Токомбаев, «Өмүргө», 1930)
Ырас, өмүр кандай кыска, кандай аз,
Тагдыр ошол, өлчөмүнөн көп кылбас.
Бирок чиркин аздыгына мейли эле,
Анын октой тездигине катат баш.
Кечээ гана тигил кырда жок эле
Кайдан чыкты боз ат минген отуз жаш. [4, 21-б.]
(А. Осмонов, «Отуз жаш», 1945)

Мындай мисалдардын катарын дагы да арбыта алабыз. Ушул өндүү окшоштуктардын себебин издей келгенибизде, биринчиден, таасир маселесин, экинчиден, эстетикалык жалпылыкты айтууга болот.

Ушул мезгил аралыгында кыргыз акындарынын көпчүлүгү поэзияга кадыресе жаңылык алыш келүүгө умтулушту. Андай аракеттер оңунан чыккан учурлар да арбын болду. Алсак, Мукай Элебаев «Биз күрөштүн жигити», «Техникага жөнөдүк» ж.б. бир катар ырларын эркин ыр формасында жазган. Бул ошол кездө кеңири белгилүү пролетар акыны В. В. Маяковскийди тууроо эле. Калыстык үчүн айта кетүүчү жагдай, мындай демилгени биринчи болуп Жусуп Турсубеков колго алыш, 1928-жылы «Ленин жолу» аттуу ырын жарыялаган. Бул ырды жаш калемгер жаратса да, профессионал акын тарабынан жазылган көркөм дөөлөт сыйндуу эле кабылданат. Ал эми Жоомарт Бөкөнбаев «Кыргыздын Ала-Тоосу», «Жайдын кечи» өндүү ырлары менен кыргыз поэзиясына пейзаждык лириканын татынакай өрнөктөрүн алыш кирген. Өзгөчө «Жайдын кечи» күнү бүгүн да пейзаждык лириканын классикалык үлгүсү катары саналат. Ушул ырдын алгачкы куплетин келтире кетели:

Манаттай асман кызырып,

Магдырап барат айланам.
Чачырайт көбүк бетиме
Чамынып аккан дайрадан.
Мунайым тартып угулат,
Булбулдун үнү сайраган. [1, 243-б.]

Отузунчұ жылдарда жалпы журтқа кенири жайылған ырлардың катарына Ж. Бекенбаевдин «Гүл турмуш», «Чынардың ыры», К. Маликовдун «Кызыл атчандар», М. Токобаевдин «Кыздар ай», «Жибек чач», Ж. Турусбековдун «Эсимде», «Кызыл жоолукчан» өндүү чыгармалары киришет. Жусуп Турусбековдун «Эсимде» аттуу лирикасы элдик ырга айланып, бүгүн да накта шедеврдин жашоосун баштан кечирип, узак өмүр сүрүп келатат. Айта кетүүчү жагдай, бул учурда кыргыз акындары үгүтчүл поэзиянын деңгээлинен жогору көтөрүлүп, чыгармаларында турмуштук дөөлөттөрдү – өмүр, сүйүү, эмгек, бакыт ж.б. ургалдуу чагылта башташкан.

Эпикалык поэзияда да көркөм дөөлөттүк мазмунга ээ бир катар чыгармалар жаратылды. Буга А. Осмоновдун «Толубай сынчы», А. Токтомушевдин «Какшаалдан кат», Ж. Турусбековдун «Энем» поэмаларын мисал келтириүүгө болот. «Толубай сынчы» поэмасында ак менен каранын, жакшылык менен жамандыктын күрөшү, «Какшаалдан кат» поэмасында өмүр, турмуш, мекен, эл, жер дөөлөттөрү, «Энем» поэмасында окуунун, билим-илимдин бийик дөөлөттөр экендиги тууралуу толгонуулар орун алат.

Пайдаланылган адабияттардын тизмеси:

1. Бекенбаев, Ж. Тандалган чыгармаларынын 2 томдугу. Т.1. [Текст] / Ж. Бекенбаев. – Ф.: Кыргызстан, 1973. – Т.1. – 532 б.
2. Кыргыз Республикасынын жазуучулары [Текст]: Маалымдама. 1-том. – Б.: Дәми, 2004. – Т.1. – 736 б.
3. Кыргыз Республикасынын жазуучулары [Текст]: Маалымдама. 2-том. – Б.: Бийиктик, 2011. – Т.2. – 448 б.
4. Осмонов, А. Махабат: Ырлар [Текст] / А. Осмонов. – Ф.: Кыргыzmамбас, 1945. – 76 б.
5. Осмонов, А. Жаңы ырлар: Ырлар жана поэмалар [Текст] / А. Осмонов. – Ф.: Кыргыzmамбас, 1947. – 86 б.
6. Токомбаев, А. Тандалган чыгармаларынын үч томдук жыйнагы. Т.1. Ырлар жана алгачкы дастандары [Текст] / А. Токомбаев. – Ф.: Кыргызстан, 1972. – Т.1. – 642 б.

